

HAGABLADET

Nr 4 / 2002

Den urbana parkens dynamik

AV LINDA WIRÉN

För att kunna förvalta ett grönområde på ett långsiktigt hållbart sätt krävs kunskaper både hos forskare och lekmän om dess ekosystems speciella struktur och dynamik. De intressenter som äger och förvaltar området måste också samarbeta för gemensamt uppsatta mål. För ett urbant grönområde är även ett intresse från allmänheten en grundläggande förutsättning. Engagemanget för bevarandet växer främst genom kunskap om grönområdets existens och värden.

I mitt examensarbete *Dynamik i urbana nätverk – sociala och ekologiska perspektiv på förvaltningen av Nationalstadsparken i Stockholm* ville jag få en bild av hur de två sistnämnda faktorerna – intressenternas samarbete och allmänhetens intresse – fungerade i fallet Nationalstadsparken. Under ett års tid undersökte jag strukturen av förvaltare, ägare och andra intressenter runt parken. Jag djupintervjuade nio personer som representerar instanser med en nyckelroll för parken.

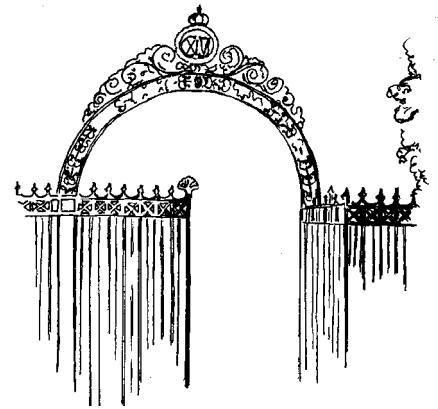
För att få en uppfattning om allmänhetens intresse valde jag att göra

en enkätundersökning av 283 besökare, den grupp som borde ha störst kunskaper om parken. Förutom frågor om Nationalstadsparken fick samtliga respondenter besvara frågor om vikten av urbana grönområden och biologisk mångfald.

NÄTVERKET AV MYNDIGHETER, organisationer, föreningar och andra intressenter är mycket stort runt Nationalstadsparken. Med utgångspunkt i parkens historik valde jag att intervjua representanter för Länsstyrelsen, Naturvårdsverket, Stockholms stad, Solna stad, Akademiska hus, Vägverket, Djurgården-Lilla Värtans miljöskydds förening, Kungl. Djurgårdens förvaltning och Förbundet för Ekoparken.

På frågor om vikten av naturområden i städer, biologisk mångfald och allmänhetens kunskap och intresse var svaren entydiga – självklart är alla dessa punkter viktiga. På resterande frågor gick dock svaren isär:

På frågan om hur lagen från 1995 fungerar tyckte Vägverket och fastighetsägarna att den fungerar som den ska – de har fått ställa in många byggprojekt och expansionsplaner p.g.a. den nya lagen. Även komm-

134 parkbesökare som passerade genom Haga Norra grindar tog sig tid att besvara några frågor rörande Nationalstadsparken. Svaren presenteras i en uppsats av Linda Wirén. Teckning av Marie-Louise Ablberg.

unerna tyckte att den fyller sin funktion på ett ibland "för bra" sätt och menar att lagen används till att stoppa alla möjliga projekt även utanför parken. Representanterna för Länsstyrelsen, Naturvårdsverket och Djurgårdsförvaltningen tyckte att lagen fyller sin funktion genom att den "höjt ribban" för vad som byggs i parken.

Två som var mycket kritiska till hur lagen efterföljs var representanterna för de två ideella föreningarna. De menade att det är av >>>

HAGABLADET

är en tidning för natur och kultur vid Haga-Brunnsvikens. Den utkommer med fyra nummer per år. Lösnummerpris 10 kr.

REDAKTION:

Evalena Lidman,
Sverker Michélsen.

ANSVARIG UTGIVARE:

Lars Sundström,
Haga-Brunnsvikens
Vänner.

HAGA-BRUNNSVIKENS
VÄNNER

info@haga-brunnsvikens.org
Box 23224
104 35 Stockholm

Ett kungligt intresse

KARL XII JAGADE VARG HÄR, KARL XIV Johan arrangerade parader. Gustav III hade sommarnöje och Karl XV ordnade picknick. Ja, kungarnas intresse för det som nu är Nationalstadsparken genom historien går inte att ta miste på. Och den kung som invigde Nationalstadsparken, Carl XVI Gustaf, tycks inte vara något undantag.

Med anledning av nyutkomna publikationer rörande just Nationalstadsparken gav kungen nyligen företräde, i sitt mottagningsrum i östra längan på Stockholms slott, åt Peter Schantz, vice ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner, Carl Folke, professor vid

Centrum för naturresurs- och miljöforskning och Britt Olofsdotter, informationschef vid Formas.

Boken "Nationalstadsparken – ett experiment i hållbar utveckling", med Peter Schantz som en av redaktörerna och författarna och Formas som utgivare, väckte kungens intresse bl.a. för den uppmärksamhet som ägnas den kungliga begravningsplatsen på Haga. Svårigheterna att kombinera platsens krav på avskildhet och en omgivning som tränger sig på kommenterades. Katarina Löfvenhafts nyutkomna avhandling om biodiversitet i Nationalstadsparken och Stockholm ledde diskussio-

nen in i ett vidare perspektiv, och det noterades hur Sverige har tappat terräng i miljöfrågorna och det angelägna att vända den trenden.

Detta hände den 10 december. Kanske kan datumet ge en fingerledning om vilken status ämnet har? Bara timmar före Nobelpriset tog sig kungen tid att dryfta dessa frågor!

Även Hagabladets intresse för Nationalstadsparken håller i sig. I detta nummer presenteras en studie av samarbetet runt, och allmänhetens syn på, parken. Naturen längs Igelbäcken, möjligen snart naturreservat, ägnas också välförtjänt intresse! ●

►►► riksintresse att parken bevaras i sitt ursprungliga skick. Lagen om Nationalstadsparken ska vara överställd bygg- och exploateringsintressen, men så har det inte blivit. Regelns formulering, att nya projekt inte får "störa" parken, ger ingen garanti för att det inte byggs någonting mer. Båda föreningarna kunde räkna upp flera fall där de inte tycker att lagen efterföljts som den borde.

Nästa fråga löd: "Tycker du att samarbetet mellan institutionerna runt Nationalstadsparken fungerar på ett så pass flexibelt sätt att dynamiken i parkens ekosystem kan följas?" Svaren kom att handla om Samverkansgruppen, det forum för samarbete mellan berörda instanser (förutom Naturvårdsverket och Djurgården-Lilla Värtans miljöskyddsförening) sker. Gruppen bildades 1996 av Länsstyrelsen på uppdrag av regeringen, och är menad att utveckla en gemensam syn kring principer för skydd, vård, förvaltning och utveckling. Även här gick åsikterna isär. Länsstyrelsen och Djurgårdsförvaltningen tyckte att Samverkansgruppen skulle kunna fungera bättre om den fick mer resurser. Förväntningarna var i början högt ställda på gruppen, men har inte uppfyllts. Främsta skälet är att ingen instans har det övergripande ansvaret för att sprida information om Nationalstadsparken. Stockholms och Solna stad tyckte att gruppen fungerade som den ska. De riktigt kritiska även denna gång var de ideella föreningarna: "Alla bevakar sina intressen utan att se till parkens bästa. Det finns inget gemensamt mål och ingen skötselplan."

Under intervjuerna kom det fram många mycket olika åsikter om hur Samverkansgruppen fungerade och bör fungera, samt vad dess inriktning skall vara och hur man ska tolka dess uppdrag från regeringen. I en

utvärdering av gruppens arbete som sammanställdes i början av år 2002 dras samma slutsatser.

I ENKÄTUNDERSÖKNINGEN INTERVJUADE JAG 134 PERSONER VID ENTRÉN TILL HAGAPARKEN VID HAGA NORRA OCH 149 VID DJURGÅRDSBRON. AV DE 283 PERSONER JAG FRÅGADE STÄANDES I PARKEN VAR DET MINDRE ÄN HÄLFTEN (48%) SOM HADE HÖRT TALAS OM BEGREPPET NATIONALSTADSPARKEN/ EKOPARKEN ÖVERHUVUDTAGET. AV DE SOM HÖRT TALAS OM PARKEN VISSTE 76% ATT HAGAPARKEN TILLHÖR NATIONALSTADSPARKEN OCH 70% ATT SÖDRA DJURGÅRDEN GÖR DET. 56% AV DE SOM VISSTE ATT PARKEN HAR EN EGEN LAG TYCKTE INTE ATT SKYDDET FUNGERAT TILLRÄCKLIGT BRA, OCH HÄNVISADE TILL BYGGEN SOM FYSIKCENTRUM, VÄGPROJEKT OCH KÅRHUSET PÅ UNIVERSITETSOMRÅDET. DEN MEST BESÖKTA DELEN AV PARKEN VISADE SIG INTE OVÄNTAT VARA SÖDRA DJURGÅRDEN. DE FLESTA RESPONDENTER (51%) ANSÅG ATT NATURVÄRDENA VAR DET ENDA SKÅLET TILL ATT DE KOM TILL PARKEN. 38% AV BESÖKARNA KOM FÖR ATT UPPLIVA KOMBINATIONEN AV NATUR OCH KULTUR, OCH MENADE ATT DET VAR HELHETEN SOM VAR DEN BÄSTA UPPLEVELSEN.

Generellt sätt var kunskaperna om parken och dess existens sämst i åldersgruppen 15–25 år, där andelen som hört talas om den endast var 9%. Anledningen kan vara att när parken bildades 1995, var den ofta omnämnd i media. Då någon ordentlig uppföljning av hur det gick sedan inte har varit aktuell, har yngre generationer inte samma kunskap om parken.

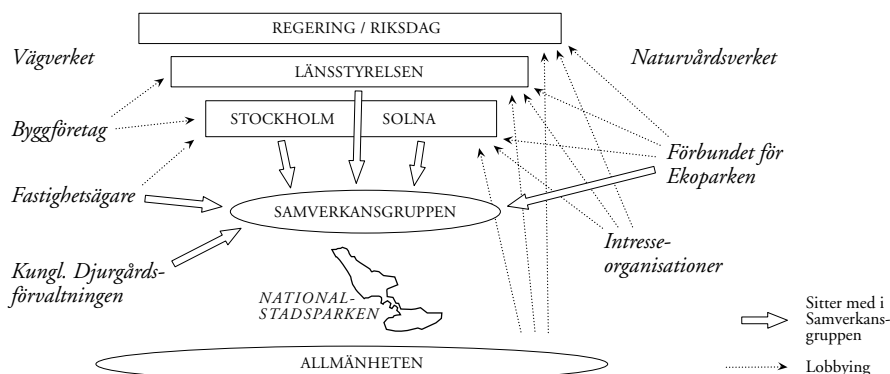
"VET DU VAD BIOLOGISK MÅNGFALD ÄR?" Frågan var inte helt lätt att besvara. Många respondenter svävade på målet, men efter en stunds funderande kom 65% av dem fram till svar som att "det är att det finns många arter". På frågan "Är det viktigt att bevara den biologis-

ka mångfalden?" svarade 282 av 283 snabbt att det självklart var viktigt. Men att förklara varför det är viktigt visade sig vara mycket svårare. Frågan väckte frustration hos många, som utbrast "men det är väl klart att det är viktigt". När jag bad om ett utförligare svar sade de flesta saker som att "allt hör ihop" eller "det är trevligare med mångfald". Nästan en fjärdedel (23%) av de intervjuade visste inte varför. Många svarade att de aldrig tänkt på varför det är viktigt.

NATIONALSTADSPARKEN ÄR DEN FÖRSTA OCH DEN STÖRSTA AV SITT SLAG I VÄRLDEN OCH AV MYCKET STOR BETYDELSE FÖR MÄNSKORNA I STOCKHOLM. MER ÄN 90% AV STADSBEFOLKNINGEN BESÖKER NÅGON AV STADENS PARKER ÅTMINSTONE EN GÅNG PER ÅR, 45% GÖR DET VARJE VECKA, OCH 17% MER ÄN TRE GÅNGER I VECKAN. PARKEN HAR BETYDELSE INTE BARA UR FRILUFTS- OCH REKREATIONSSYFTE, UTAN OCKSÅ FÖR LUFTRENING, BULLERDÄMPNING, REGNVATTENDRÄNERING M.M. NÄR LAGEN OM NATIONALSTADSPARKEN BILDANDES VAR TANKEN ATT GE OMRÅDET ETT HELTÄCKANDE SKYDD OCH SKAPA ETT SAMARBETE RUNT FÖRVALTNING OCH MARKNADSFÖRING MELLAN OLIKA PARTER. MEN HUR DET FUNGERADE UNDER VINTER/VÅREN 2002, DÅ JAG GENOMFÖRDE MINA STUDIER, VERKAR DET FINNAS NÄSTAN LIKA MÅNGA ÅSIKTER OM SOM DET FINNS INTRESSER I PARKEN.

Att mindre än hälften av de intervjuade besökarna hade hört talas om begreppet Nationalstadsparken/Ekoparken är ett svårt resultat. Å ena sidan skriver Länsstyrelsen i sin rapport 1996:2 att "få stockholmare torde ha undgått att området har fått en särskild status". Å andra sidan tyckte sju av nio djupintervjurespondenter att resultatet var bra. Säkert är dock att det behövs kraftanstängningar när det gäller att informera framförallt ungdomar om parken och dess värden för att på så sätt säkerställa dess framtid. Med en kunskap om parkens värden och skyddsform är det lättare att skapa starka argument mot eventuell exploatering av marken. Kanske borde vi alla tänka på varför det är viktigt med biologisk mångfald av samma skäl?

Linda Wiréns examensarbete, framlagt i maj 2002 vid System-ekologiska institutionen på Stockholms universitet, görs inom kort tillgängligt via Haga-Brunnsvikens vänners hemsida med adress www.haga-brunnsviken.org

Myndigheter och organisationer runt Nationalstadsparken – en översiktlig struktur.

Naturen längs Igelbäcken i Solna

AV VERONICA GELLAND BOSTRÖM

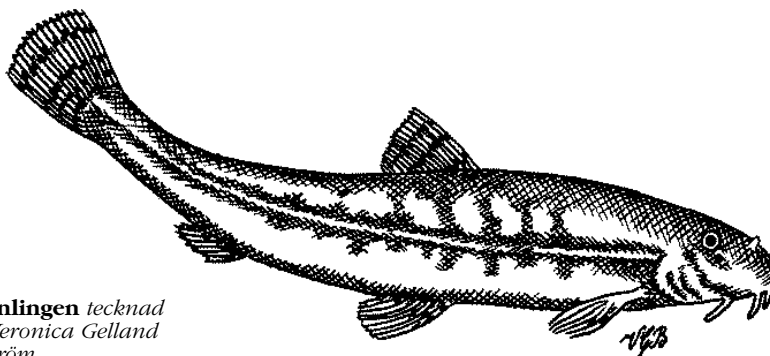
Igelbäcken rinner från Säbysjön i Järfälla, över Järvafältet i Stockholm, Sundbyberg och Solna och ut i Edsviken genom Ulriksdals slottspark. I bäcken lever den i Sverige sällsynta fisken grönling. Vid utloppet i Edsviken lever ännu en sällsynt fisk, nissöga. I bäcken och i omgivande naturområde finns även andra skyddsvärda arter. Många av de höga naturvärden och friluftsvärden som finns i området är knutna till kulturvärden. Det mesta av den mark som genom århundradena använts som ängs- och åkermark är fortfarande öppen, även om den nu är på väg att växa igen till följd av att skötseln sedan länge har upphört.

Från Sundbyberg rinner bäcken in i nordvästra delen av Solna (Västerjärva). Här rinner bäcken i en öppen dalgång med skogsklädda berg på ömse sidor. Fallhöjden är liten och bäcken är därför lugnflytande. Den är här helt utträtad och har delvis vallar på sidorna. På kartor från sexton- och sjuttonhundratalet kan man ana att bäcken tidigare har varit svagt ringlande. Den omgivande öppna marken kallades då för "Blötängen", ett namn som följde med ända in på 1900-talet. Marken genomkorsas nu av dränerande diken och är därför inte så fuktig.

Få träd skuggar bäcken och bäckfåran är därför mycket igenväxt. Invid bäcken växer grupper av svärdslliljor, som lyser guldgula mitt i allt det gröna. Vegetationen på den öppna marken är till största delen mycket högväxt och artfattig, till följd av att den sedan länge är ohävdad. Mitt på fältet, norr om bäcken, finns dock ett torrare område med lägre och mer varierad vegetation. Här växer bland annat ängsklocka. Närmast skogen har delar av den tidigare öppna marken växt igen med ung aspskog.

Igelbäcken passerar järnvägen i två stora runda kulvertar, rinner utträtad i ett djupt dike genom norra Överjärva och passerar Uppsalavägen i en stor fyrkantig kulvert. Bäcken omges i Överjärva dels av öppen mark och dels av ung aspskog på mark som tidigare varit åker och äng. I floran finns fortfarande spår kvar av tidigare hävd. Bland annat växer gullviva i gränsen mellan barrskogen och aspskogen.

Öster om Uppsalavägen, i västra

Grönlingen tecknad av Veronica Gelland Boström.

Sörentorp, är bäcken till en början utträtad och lugnflytande, men lite längre nedströms finns större fallhöjd och bäcken börjar ringla, strömma och forsa. I denna del av bäcken trivs strömstaren. Bäcken omges här av gammal, naturskogsliknande fuktlovskog. Bäcken passerar Järvavägen genom en kulvert och fortsätter in i Ulriksdals slottspark, förbi koloniområdet. Strax öster om Järvavägen är vattnet fortfarande strömmande. Någonstans längs denna sträcka har tidigare funnits en kvarn. Bäcken blir längre ner åter lugnflytande och ringlar och meandrar genom slottsparken, omgiven av skuggande lövträd. Slutligen rinner Igelbäcken ut i Edsviken via ett dämme.

Skogen som omger de öppna fälten kring Igelbäcken är delvis mycket gammal. Barrskogsbestånd som är mer än 120 år förekommer norr om den stora skjutbanan i Västerjärva samt i nordvästra delen av Sörentorp, där flera tallar är kring tvåhundra år. Barrskogen i nordslutningen söder om Igelbäcken i Västerjärva är över hundra år, liksom barrskogen i norra Överjärva. I Överjärva är barrskogen flerskiktad och variationsrik. Här finns gott om död ved och självföryngring pågår i luckor efter kullfallna träd. I Västerjärva finns också stora områden med ung skog, som kommit upp efter tidigare slutavverkningar.

Ädellövskog med främst ek, lind och alm förekommer i öster; i sydöstra Överjärva, södra och östra Sörentorp, Ulriksdals begravningsplats samt Ulriksdals slottspark. Här finns ekar som är flera hundra år gamla, men här finns också unga ädellövträd. Väster om järnvägen finns flera gamla, grova ekar i östslutningen.

Vid Edsvikens strand och intill Igelbäcken i Sörentorp och Ulriks-

dal växer fuktlovskog. I skogen söder om Igelbäcken i Västerjärva finns en liten öppen myr och ett alkärr, som är skadat av gruscrossens verksamhet.

Ett stort problem är de dåliga förbindelserna för människor och djur mellan Västerjärva, Överjärva och Ulriksdal. Det är önskvärt att åstadkomma nya, breda förbindelser över och/eller under järnvägen och Uppsalavägen.

Ett annat problem är att det är brist på vatten i Igelbäcken under sommaren. Vissa år har delar av bäcken helt torkat ut. Det problemet är delvis löst sedan sommaren 2002. Regleringen av Säbysjön har justerats något, så att vattnet räcker längre in på sommaren. Dessutom har Stockholm vatten ordnat så att de kan tillföra dricksvatten när det blir riktigt torrt. En önskvärd åtgärd är att utmed Igelbäcken återskapa flera våtmarker, som kan hålla kvar vattnet och låta det sippra ut långsamt i bäcken.

Naturområdet kring Igelbäcken är värt att skydda. Solna stad arbetar för att bilda ett kommunalt naturreservat. Målsättningen är att reservatet ska beslutas under år 2003. Det finns gott hopp om att även Sundbybergs stad kommer att bilda reservat av angränsande naturområde under samma år.

Bristen på skötsel av den öppna marken kring Igelbäcken är uppenbar. Min förhoppning är att få igång färbete på en del av marken norr om Igelbäcken i Västerjärva redan under sommaren 2003. Därefter kan skötseln utökas successivt. Det finns även tankar om att på längre sikt återskapa en våtmark intill Igelbäcken.

Veronica Gelland Boström är kommunekolog vid Miljökontoret i Solna.

VÅRENS PROGRAMPUNKTER

Torsdagen 27 februari, kl. 18.30

FRÅN JAKTPARK TILL
NATIONALSTADSPARK

Thomas Elmquist

professor vid inst. för systemekologi,
Stockholms universitet, föreläser.

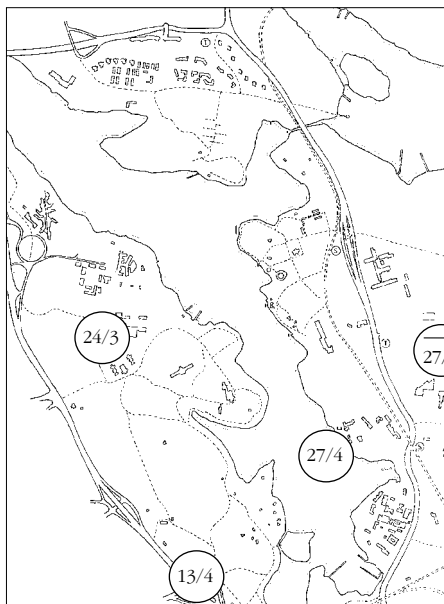
Lokal: Frescati Backe, Svante
Arrhenius väg 21A.

Söndagen 13 april, kl. 14.00

KARL XIV JOHANS MARMOR-
MAGASIN I HAGAPARKEN

Arkitekt **Christian Laine**

berättar en historia om ett
museum som aldrig blev av.
Samling vid Haga Södra grindar.

Måndagen 24 mars, kl. 18.00

ATELJÉBESÖK I ORANGERIET,
HAGAPARKEN

Konstnär **Laris Strunke**
visar och berättar.

Observera att Laris Strunke
ställer ut på Konstakademien
1 mars – 6 april!

Söndagen 27 april, kl 15.00

OM RODD OCH RODDARE PÅ
BRUNNSVIKEN

Leif Carlsson från Akademiska
Roddklubben berättar om då och nu.
Tillfälle att träna mage och rygg!
Samling vid Klubbhuset.

KOMMUNIKATIONER: För programpunkterna öster om Brunnsviken föreslås buss 40, väster om viken 515 eller 70. Frescati Backe ligger vid slutet av Svante Arrhenius väg, i universitetsområdets östra del. Orangeriet ligger bakom Koppartälten. ÅRETS ÅRSMÖTE arrangeras den 6 maj i Vetenskapsakademiens lokaler. Föranmälan till Ella Öström på tel. 08 – 34 43 40. Närmare uppgifter om årsmötet meddelas senare. HAGADAGEN arrangeras söndagen den 15 juni.

JO-anmälan för brobygge avslagen

Fysikcentrum är en för Hagabladets läsare välbekant byggnad. Huset var ämnet för en lång debatt – är verkligen den stora volymen förenlig med Nationalstadsparken? Frågan fördes hela vägen upp till regeringsrätten, där rätten fann att så var fallet.

Men rättens prövning gällde nu inte bara huset. Fysikcentrum ingår som en del i en detaljplan och rätten tog även ställning till andra inslag i planen. Och på andra punkter kom rätten till andra slutsatser.

En mindre bro över Drottning Kristinas väg bakom Fysikcentrum och en 100 meter lång tillfartsväg fann rätten i sin dom oförenliga med lagen om Nationalstadsparken: "Anläggandet av en väg genom detta område med vad det innebär av trädfällning och byggande måste anses som ett intrång." På denna punkt upphävdes detaljplanen således av regeringsrätten.

Inte desto mindre byggs nu både väg och bro. Lagtrots, menar Richard Murray, ordförande i Förbundet för Ekoparken och anmälde en rad tjänstemän och politiker i Stockholms stad och länsstyrelse till Justitieombudsmannen, JO.

IJO-anmälan beskrivs hur de berörda personerna har rättsläget fullt klart för sig, men ändå beslutar i strid med det. Av en anförd skrivelse framgår att

man inser att byggnationen innebär ett intrång: instanserna förespråkar det aktuella alternativet på grund av att det "är en lämplig avvägning mellan statliga intressen /och/ inkräktar minst i Nationalstadsparken". Lagen stadgar att intrång inte är tillåtna, om det är stort eller litet saknar betydelse. Dessutom klargör skrivelsen att avvägningar har gjorts mellan olika intressen, inte heller det förenligt med lagtexten.

De berörda personerna blev anmälda för grova tjänstefel. Men JO beslöt (27/9-02) att inte utreda ärendet, med hänvisning till att den väg som nu är aktuell är en tredjedel så smal som den som regeringsrätten tog ställning till.

Således kan även JO sägas ha börjat tänja på lagens ord om intrång. Ärendet blir ytterligare ett exempel på hur bräcklig lagen om Nationalstadsparken har visat sig vara i praktiken. Den här typen av åtgärd borde föregås av förnyad detaljplaneläggning, med en därmed följande större insyn för allmänhet och miljöorganisationer. ●

*Är liljan eller svärdet det
bästa vapnet?*

HAGA – BRUNNSVIKENS VÄNNER

*Bli medlem och hjälp oss
finna nya sätt att värna
parken!*

*Svärdslilja vid Igelbäcken tecknad av
Veronica Gelland Boström*

Årsavgift 125 kronor

Familjemedlem, ungdom och
studerande upp till 25 år 50 kr.
Föreningar och företag 250 kr.

Postgiro: 428 37 57 – 5.

www.haga-brunnsviken.org